

Põhikooli ühiskonnaõpetuse lõpueksam 2021

Hindamisjuhend

- Eksamitööd hinnatakse täispunktides.
- Hindamisjuhendis ei ole toodud kõiki õigeid vastuseid, sest osa ülesannetest nõuab õpilaselt oma seisukoha esitamist. Kõik sisult sobivad vastused loetakse õigeks. Õpilase seisukoht, põhjendused ja näited peavad olema omavahel kooskõlas. Avatud vastusega küsimuste puhul on hindamisjuhendis esitatud näiteid õpilaste võimalikest vastustest.
- Kõik punktide märkimiseks ettenähtud kastid tuleb täita. Kui õpilane vastab valesti, tuleb kasti kirjutada null (0), vastamata ülesande puhul tuleb kasti märkida kriips (–).
- Iga ülesande juures tuleb täita kokkuvõttev hindamiskast, mis on osaülesannete kastidest eraldatud jämedama joonega. Sinna tuleb märkida vastava ülesande osaülesannete eest kogutud punktide summa.

Näide

5. Kohalikud valimised. (4 p)	<i>Täidab hindaja</i>
5.1. Mis aastal toimuvad järgmised kohalike omavalitsuste volikogude valimised? 1 p	4 p
<u>2019</u>	2 ÜL 5
5.2. Mis vanusest alates saab kohalikel valimistel hääletada ja mis vanusest alates kandideerida? 2 p	1 p
Hääletada: <u>16</u>	0₂₀
Kandideerida: <u>18</u>	2 p
	2₂₁
5.3. Kohalikel valimistel saavad osaleda kõik hääleõiguslikud kohaliku omavalitsuse üksuse maa-alal püsivalt elavad isikud, ka need, kes pole Eesti Vabariigi kodanikud. Miks on oluline, et ka nemad saaksid valida? 1 p	
	1 p
	–₂₂

- Eksamitöö hinnatakse sel aastal ainult punktidega, mida hindeks ei teisendata.

I. ÜHISKOND JA SOTSIAALSED SUHTED (19 punkti)

1. Eesti rahvaarv ja rahvastiku koosseisu muutused aastatel 2015–2019. 6 p

1.1. Nimeta allika põhjal kolm rahvust, kelle arv on Eestis vähenenud. 1 p

Venelased (–1959), valgevenelased (–709), eestlased (–309), juudid (–121), tatarlased (–53).

1.2. Otsusta allika põhjal, kas väide on õige (Õ) või väär (V). Kõik õiged 2 p, 3 õiget 1 p

1) ukrainlased on arvukuselt teine rahvusgrupp Eestis	V
2) Eesti rahvaarv on aastatel 2015–2019 langenud	V
3) eestlaste arv Eesti rahvastikus on viimase nelja aasta jooksul kahanenud	Õ
4) soomlaste arv Eesti rahvastikus on viimase nelja aasta jooksul kasvanud rohkem kui lätlaste arv	V

1.3. Nimeta kaks põhjust, miks sisseränne Eestisse on suurenenud. 2 p

- ***Välismaale tööle suundunud eestlaste tagasipöördumine seoses üldise palgatõusu jm põhjustega.***
- ***Võõrtööjõu sissevool tööjõupuuduse tõttu.***
- ***Rändekriisist tingitud sisserände suurenemine jm.***

Sisult õige vastus annab punkti.

1.4. Kas Eesti on mitmekultuuriline ühiskond? Põhjenda oma arvamust. 1 p

Variant: ***pigem jah***

Põhjendus: Eestis elab kõrvuti palju erinevaid rahvusi (erineva rahvusliku, keelelise, kultuurilise, religioosse jm taustaga) ning edendatakse sallivust nii nende omavahelises läbikäimises kui ka suhtluses riigiga. Näiteks koolides on erineva rahvusliku ja kultuurilise taustaga õpilasi.

Sisult õige vastus annab punkti.

2. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. 4 p

2.1. Mida tähendab sotsiaalne kihistumine? Märki õige vastus plussiga. 1 p

Olukord, kus indiviidi ja ühiskonna vahelised sidemed on katkenud ja inimene ei saa ühiskonna majanduslikus, sotsiaalses, poliitilises ja kultuurilises elus osaleda.	
Ühiskondlikud tunnused, mille järgi saab inimesi eristada, näiteks nende majanduslik olukord, haridustase, perekonnaseis jms.	
Rahvastiku järjestamine ressursside, sh majanduslike näitajate ja sotsiaalsete tegurite alusel.	+

2.2. Milline eluruumiga seotud probleem vaevab Eesti leibkondi 2018. aastal kõige enam? 1 p

Eluruumi kostev müra.

2.3. Mitu protsenti Eesti leibkondadest tunnetas 2018. aastal probleemina kuritegevust eluaseme läheduses? Märki õige vastus plussiga (+). 1 p

☐ 2%

☐ 12%

☒ 7%

☐ 5%

2.4. Tee graafiku põhjal üks järeldus eluruumiga seotud probleemide muutustest ajavahemikus 2013–2018. 1 p

- ***Eluruumiga seotud probleemid on viie aasta jooksul vähenenud.***
- ***Kõige enam on olukord paranenud saastega eluruumi ümbruses, kõige vähem liigse hämarusega jm.***

Sisult õige vastus annab punkti.

3. Alaealise töötamisele kehtestatud piirangud. 5 p

3.1. Kes on vastavalt kehtivatele seadustele alaealine? 1 p

Alaealine on alla 18-aastane isik.

3.2. Kes on koolikohustuslik alaealine? 1 p

Koolikohustuslik alaealine on isik, kes pole omandanud kohustuslikku põhiharidust (tavaliselt kooliealine kuni 15- või teatud tingimustel kuni 17-aastane noor).

3.3. Kas alaealine tohib töötada kella 20.00 kuni 24.00 vahelisel ajal? Selgita. 1 p

Jah

Selgitus: Alaealine võib täiskasvanu järelevalve all teha loomingulist tööd kultuuri, spordi või reklaami alal.

3.4. Nimeta kaks põhjust, miks alaealistele on kehtestatud lühendatud tööaeg ja muud tööjõu piirangud. 2 p

- ***Vajadus kaitsta alaealise tervist.***
- ***Anda koolikohustuslikule alaealisele töötajale piisavalt aega hariduse omandamiseks.***

4. Majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised õigused. 4 p

Otsusta põhiseaduse abil, kas väide on õige (Õ) või väär (V). Lisa põhiseaduse paragrahv, mis kinnitab väidet või lükkab selle ümber. Iga õige rida annab punkti.

Väide	Õ/V	§
Abikaasad on võrdõiguslikud.	Õ	§ 27
Töötingimused on tööandja kontrolli all.	V	§ 29
Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.	Õ	§ 37
Eestis viibival välismaalasel on õigus Eesti riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toetjakaotuse ja puuduse korral.	Õ ¹	§ 28

II. RIIK JA VALITSEMINE (21 punkti²)

1. Eesti valitsemiskord. 4 p

1.1. Jooni kursiivis esitatud valikust alla õige mõiste. Kõik õiged 2 p, 3–4 õiget 1 p.

Riigikogu on põhiseaduslik valitsus / riigikontroll / institutsioon, millele kuulub seadusandlik / täidesaatev / autokraatlik võim.

Vabariigi valitsusele kuulub täidesaatev / seadusandlik / kohalik võim.

Valitsuserakonnad moodustavad Riigikogus koalitsiooni / opositsiooni / sihtasutuse.

Riigikogus esindatud erakondi, mis valitsusse ei kuulu, nimetatakse vabaiühenduseks / opositsiooniks / koalitsiooniks.

1.2. Otsusta, kas väide kirjeldab riigikogu või vabariigi valitsust. Tee sobivasse lahtrisse pluss (+). Kõik õiged 2 p, 3–4 õiget 1 p.

	Riigikogu	Valitsus
liikmeid kutsutakse ministriteks		+
tööd juhivad esimees ja kaks aseesimeest	+	
astub tagasi peaministri tagasiastumise korral		+
korraldab suhtlemist teiste riikidega		+
valib Vabariigi Presidendi	+	

¹ Põhiseadus §28: Eesti kodanikul on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toetjakaotuse ja puuduse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus. **Kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikuga ka Eestis viibival välisriigi kodanikul ja kodakondsuseta isikul.**

² Eksamitöös on II osa punktide summa märgitud valesti. II osa annab kokku 21, mitte 18 punkti.

2. Riigikogu valimised 2019. aastal. 6 p

2.1. Kellel on õigus hääletada Riigikogu valimistel? Nimeta kaks tingimust. 2 p

- **Vähemalt 18-aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.**
- **Eesti Vabariigi kodakondsusega isik.**
- **Ei kanna vanglakaristust.**
- **Ei ole kohtu poolt kuulutatud teovõimetuks.**

2.2. Miks ei pääsenud Riigikokku valimistel 4,4% häälest kogunud Erakond Eesti 200? 1 p

Riigikokku pääsemiseks peab erakond ületama 5%-lise valimiskünnise ehk saama vähemalt 5% kõikidest valimistel antud häälest.

2.3. Millise valimissüsteemi alusel jagatakse mandaadid Riigikogusse? Märki õige vastus plussiga (+). 1 p

+	proportsionaalse
	majoritaarse

2.4. Millised Riigikokku pääsenud erakonnad on moodustanud ametis oleva vabariigi valitsuse? 1 p

Eesti Keskerakond ja Eesti Reformierakond

2.5. Mis aastal toimuvad järgmised korralised Riigikogu valimised? 1 p

2023. a

3. Rahvaalgatus ja rahvahääletus. 5 p

3.1. Selgita, mis on rahvahääletus. 1 p

Rahvahääletus ehk referendum on rahva poliitikas osalemise vorm, mille käigus hääleõiguslikud kodanikud väljendavad oma seisukohta mingi konkreetse poliitilise sammu poolt või vastu.

3.2. Kas kogu Eesti rahval on õigus osaleda rahvahääletusel? Põhjenda enda seisukohta põhiseaduse III peatüki abil. 1 p

Ei

Põhjendus: Osaleda saavad vaid hääleõiguslikud Eesti kodanikud; rahvahääletusel ei ole õigust osaleda alaealistel ja inimestel, kes on teovõimetud. Samuti võib piirata nende inimeste osavõttu hääletamisest, kes kannavad vanglakaristust.

3.3. Nimeta lisaks rahvahääletusele veel üks võimalus põhiseaduse muutmiseks. 1 p

Seadusega, mis on vastu võetud:

- **Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu poolt;**
- **Riigikogu poolt kiireloomulisena.**
(Põhiseadus § 163)

3.4. Selgita, mida tähendab põhiseaduse §-s 105 nimetatud *Riigikogu erakorralised valimised*.
1 p

Riigikogu valimised, mis toimuvad enne, kui täitub Riigikogu 4-aastane tööperiood.

3.5. Millised valikus olevatest küsimustest lubab põhiseadus rahvahääletusele panna? Märki kaks õiget vastust plussiga (+). *Kaks õiget 1 p.*

☐	2021. aasta riigieelarve kinnitamine
☐	Eesti-Vene piirilepingu kinnitamine
☒	põlevkivienergeetikast loobumine
☐	raskeveokimaksu alandamine
☒	töönädala pikkuse lühendamine

4. Alaealise õiguslik vastutus. 3 p

4.1. Mis vanusest algab alaealise õiguslik vastutus? Märki õige vastus plussiga (+). 1 p

☐	12 a
☐	13 a
☒	14 a
☐	16 a

4.2. Mil viisil saab kohus motiveerida kuriteos süüdi mõistetud noort edaspidi õiguskuulekalt käituma? 1 p

- ***Kohus saab määrata alaealisele sobiliku mõjutusvahendi (vt loetelu allikast);***
- ***Alaealise kuritegu ja kohaldatud mõjutusvahendit ei kanta karistusregistrisse, et ta saaks end muutes jätkata oma elu „puhta lehena“.***

4.3. Milline allikas nimetatud mõjutusvahend on sinu arvates alaealistele kõige mõjusam? Põhjenda. 1 p

Näide 1

Mõjutusvahend: ***kohus***

Põhjendus: ***Väljaspool harjumuspärast keskkonda toimuv protsess ja võimalikud karistused on hirmutavad ja panevad noore oma tegude üle järele mõtlema.***

Näide 2

Mõjutusvahend: ***sotsiaalprogrammid***

Põhjendus: ***Paljud noored satuvad seadusega pahuksisse, sest neil on keerulised kodused olud. Sotsiaalprogrammid tegelevad rikkumiste põhjustega ja aitavad noorel omandada oskusi, mis aitavad neil elus edukalt toime tulla.***

Sisult õige vastus annab punkti.

5. Riigi ja kohaliku omavalitsuse ülesanded. 3 p

Märgi tabelisse plussiga (+), kas loetletud õigused või ülesanded kuuluvad riigile või kohalikule omavalitsusele. 6–7 õiget 3 p, 4–5 õiget 2 p, 2–3 õiget 1 p

Õigus või ülesanne	Riik	Kohalik omavalitsus
liiklusseaduse muutmine	+	
parkimiskorralduse muutmine		+
üldhariduskooli õppekava kinnitamine	+	
kõigile inimestele kiirabiteenuse tagamine	+	
õpilaste koolitranspordi korraldamine		+
sotsiaalmaksu määra muutmine	+	
vanaduspensioni maksmine	+	

III. KODANIKUÜHISKOND (14 punkti)

1. Kodanikuosalus ja kodanike osalusvõimalused. 6 p

1.1. Esita allikale 1 tuginedes kaks järeldust hääletamisaktiivsuse kohta. 2 p

- *Riigikogu valimistel osalenute protsent on aastate lõikes olnud kõrgem kui Euroopa Parlamendi valimistel osalenute protsent.*
- *Kohalike omavalitsuste valimistel osalenute protsent on aastate lõikes olnud suurem kui Euroopa Parlamendi valimiste ning väiksem kui Riigikogu valimistel osalenute protsent.*
- *Riigikogu valimistel osalenute protsent on võrreldes 1990. aastate esimese poolega langenud;*
- *Kõige suurem hääletamisaktiivsus on olnud Riigikogu valimistel 1995. aastal (ligi 70%);*
- *Kõige väiksem hääletamisaktiivsus on olnud 2004. aasta Euroopa Parlamendi valimistel (alla 30%) jm.*

Sisult õige vastus annab punkti.

1.2. Miks ei kajasta allikas 2 Euroopa Parlamendi ja Riigikogu valimistel vanuserühma 16–17 aastat e-hääletajate arvu? 1 p

Euroopa Parlamendi ja Riigikogu valimistel ei ole 16–17-aastastel noortel hääleõigust.

1.3. Millise esinduskogu valimistel on kõige suurem e-hääletajate arv (allikas 2)? 1 p

Riigikogu

1.4. Nimeta kaks võimalust, kuidas saavad kodanikud peale valimistel osalemise veel poliitilisi otsuseid mõjutada? 2 p

- **Survegruppide ja liikumiste moodustamine.**
- **Avalike pöördumiste ja petitsioonide koostamine.**
- **Poliitikute ja ametnikega kontakti võtmine.**
- **Demonstratsioonidel ja streikidel osalemine.**

Sisult õige vastus annab punkti.

2. Vabatahtlik tegevus. 8 p

2.1. Nimeta üks vabatahtliku töö tunnus. 1 p

- **Tegevus toimub väljaspool oma kodu ja perekonda.**
- **Tegevus on kellegi teise või ühiskonna hüvanguks.**
- **Tegevus on tasustamata.**

2.2. Märki plussiga (+) vabatahtlikud tegevused ja miinusega (–) need tegevused, mis ei kuulu vabatahtliku töö alla. Kõik õiged 2 p, 2–3 õiget 1 p.

Tegevus	+/-
oma noorema vennaga liivakastis mängimine	–
laupäeval mõisapargi koristamine	+
koolivälisel ajal taskuraha teenimine	–
õpilasesinduse töös osalemine	+

2.3. Millise kolmanda sektori organisatsiooni tööst Taavi Raidma vabatahtliku tegevuse korras osa võttis? 1 p

- **MTÜ Mondo**
- **Kirik**

2.4. Mis on teise ja kolmanda sektori organisatsioonide peamine erinevus? 1 p

Erinevalt teisest sektorist, mille eesmärk on kasumi teenimine, pole kolmanda sektori tegevuse eesmärk rahalise kasu teenimine (teenitud tulu võib kasutada vaid enda tegevuse rahastamiseks).

2.5. Selgita kahe näite abil, et vabatahtlikuna töötamine on investeerimine oma tulevikku. 2 p

- **Vabatahtlikuna töötamine annab uusi teadmisi ja oskusi (nt suhtlemisoskus, keeleoskus) ning laiendab silmaringi.**
- **Vabatahtliku tööst võib saada elukutse (nt päästja, politseinik, sotsiaaltöötaja).**
- **Vabatahtlikuna tegutsemine annab kasulikke tutvusi edasise karjääri planeerimisel.**
- **Vabatahtlikuna tegutsemine annab hiljem eeliseid tööturul, sest tööandjad palkavad meelsamini isikuid, kes on näidanud soovi ja motivatsiooni teisi aidata, on panustanud ühiskonna paremaks muutmisesse jm.**

Sisult õige vastus annab punkti.

2.6. Kas Eesti kooliprogrammis peaks olema kursus, mis suunab õpilasi vabatahtlikule tööle?
Põhjenda. 1 p

Pigem peaks

Põhjendus: ***Vabatahtlik tegevus võimaldab arendada erinevaid oskusi, mida koolitunnid alati ei võimalda. Koolis kogetud vabatahtlik töö võib muutuda harjumuseks ja jätkuda ka pärast kooli. Vabatahtlik töö võimaldab mõnda õppeainet õppida kogemuse põhiselt.***

Pigem ei peaks

Põhjendus: ***Vabatahtlik tegevus peab jääma vabatahtlikuks, kuna sundkorras läbitud vabatahtlik tegevus ei pruugi olla tulemuslik ei vabatahtlikule ega ka ühiskonnale.***

IV. MAJANDUS (11 punkti)

1. Tööleping. 5 p

1.1. Mis on tööleping? 1 p

- ***Töötaja ja tööandja poolt sõlmitud leping, kus on fikseeritud kokkulepped kõikides olulistes töötingimustes ja küsimustes.***
- ***Tööleping on töötaja ja tööandja kokkulepe, mille alusel töötaja teeb tööandjale tööd, alludes tema juhtimisele ja kontrollile. Tööandja kohustub maksma töötajale töö eest tasu ning kindlustama talle poolte ettenähtud töötingimused.***

Sisult õige vastus annab punkti.

1.2. Miks on töötajal vajalik sõlmida kõikides olulistes tingimustes tööandjaga kirjalik tööleping? Põhjenda ühe näite abil. 1 p

Kui tööandja rikub lepingut (nt maksmata kokkulepitud palk), on kirjalik leping töötajale alus oma õiguste eest võitlemiseks.

Sisult õige vastus annab punkti.

1.3. Leia allikast kolm näidet keelatud kahjulike kokkulepete kohta töölepingus. 3 p

- ***Töötasu, mis jääb alla kehtestatud alammäära.***
- ***Liiga lai töökoha määratlus (nt Eesti või Euroopa, kui töö eeldab tegelikult paikselt konkreetsetes kontorites viibimist).***
- ***Lühem põhipuhkus kui 28 päeva.***
- ***Pikemad etteteatamistähtajad kui seadusega lubatud.***
- ***Töölepingus ei saa kokku leppida ületunnitöö tegemise kohustust, mis eeldab alati eraldi kokkulepet, ega ka seda, et töötasu sisaldab endas tasu ületunnitöö või riigipühade töötamise eest.***

2. Töötasu. 2 p

Leia valikust igale seletusele sobiliku mõiste number ja märgi see tabelisse iseloomustuse järele. Kaks mõistet on liigsed. Kõik õiged 2 p, 3–4 õiget 1 p.

Iseloomustus	Mõiste number
Töötasu, millelt on kohustuslikud maksud ja maksed riigile maha arvestatud.	3
Riigi poolt kehtestatud palga alammäär, millest vähem ei tohi töötajale täistööaja korral maksta.	2
Töötasu, millelt on kohustuslikud maksud ja maksed veel maha arvestamata.	6
Töölepingus fikseeritud rahaline tasu tehtava töö eest.	5
Töötasu, millelt on jäetud riigile kohustuslikud maksud ja maksed tasumata.	4

1 – laen

2 – alampalk

3 – netopalk

4 – ümbrikupalk

5 – palk

6 – brutopalk

7 – investeering

3. Maksud. 4 p

3.1. Kirjuta palgakalkulaatori tabeli tühjadele ridadele puuduvate maksude nimetused. 2 p

Töötaja palk ja maksud

Brutopalk:	1450,00 €
Töötuskindlustus (töötaja) (1,6%):	23,20 €
Kogumispension (2%):	29,00 €
<u>Tulumaks</u> (20%):	207,34 €
Netosumma:	1190,46 €
<i>Arvestatud tulumaksuvaba miinimum 361,11 €</i>	

Tööandja kulud ja maksud

Kogutulu tööandjale:	1940,10 €
Brutopalk:	1450,00 €
<u>Sotsiaalmaks</u> (33%):	478,50 €
Töötuskindlustus (tööandja) (0,8%):	11,60 €

Allikas: <https://www.kalkulaator.ee/et/palgakalkulaator>

3.2. Nimeta üks kohalik maks. 1 p

- **Parkimistasu.**
- **Reklaamimaks.**

- *Teede ja tänavate sulgemise maks.*
- *Mootorsõidukimaks.*
- *Loomapidamismaks.*
- *Lõbustusmaks.*

(Kohalike maksude seadus § 5)

3.3. Nimeta üks tarbimismaks. 1 p

- *Käibemaks.*
- *Aktsiisimaks.*
- *Tollimaks.*